

Nordisk 'schamanism' i seriös granskning

Clive Tolleys verk³ är egentligen alltför gediget och omfattande för att ges full rättvisa i en kort anmälan som denna. Hans mångåriga djupdykning i källmaterialet och kritiska läsning av den tidigare forskningen som resulterat i detta praktverk kräver åtminstone ett tvärvetenskapligt seminarium för att ge hans forskningsinsats den synlighet den är värd. Tvärvetenskaplig läsning behövs för att hans språkkunskaper, historiska metodmedvetenhet och kulturvetenskapliga beläsenhet skall kunna granskas med flera fackkunnigas ögon och därmed ges full rättvisa. Jag är således djupt imponerad av hans noggranna granskning av tidigare forskningsinsatser inom området, den mycket källkritiska blicken och den förmåga Tolley, trots detaljrikedomen, har att leda läsaren vidare i boken. Arbetet är mycket grundligt, förutom själva texten som omspänner 589 sidor, får läsaren på köpet en andra volym på cirka 300 sidor som består av referenser, förtydligande kartor och illustrationer, viktiga källor, index osv.

Tolleys uppgiftsbeskrivning är tydlig. Han vill undersöka huruvida det i skriftliga källor finns belägg för en utö-

vad schamanism i det förkristna nordiska samhället. Schamanism definierar han i linje med den forskningstradition som avgränsar definitionskriterierna till schamanismens klassiska områden. Åke Hultkrantz', Anna-Leena Siikalas och Laszló Vadjas schamanismbestämningar styr den definitionsdiskussion Tolley för. Han väljer att operationalisera med Hultkrantz' definition i vilken betonas att det centrala i schamanismen är den professionella schamanen som i kraft av sin extraordinära extatiska förmåga och hjälpanarna fungerar som kontakt mellan gruppen och den suprahumana världen. Det må vara att modernare schamanismforskare som exempelvis Roberte N. Hamayon tonar ned extaskriteriet i definitionerna men Tolley motiverar sitt val av definition övertygande och den valda schamanismdefinitionen fungerar utomordentligt väl i förhållande till frågeställningen och materialet. Därför känns det något omotiverat att från min sida efterlysa en längre diskussion om schamanismforskarnas senaste debatter om schamanismbegreppets stipulationer och användbarhet.

Som en sammanfattning av studiens resultat kan följande citat från sidan 588 lyftas fram:

...it seems to me unsafe to argue for the presence of shamanism within Norse pre-Christian belief and prac-

³ Tolley, Clive 2009. *Shamanism in Norse Myth and Magic*. FF Communications Vol. CXLIV No. 296 & No. 297. Sumalainen Tiedeakatemia, Helsinki.

tice, if by "shamanism" is meant something like the tundra shamanism of the Sámi – it is clear at least that neither seiðr nor the exploits of Óðinn will fit within the stringent definition of shamanism suggested for example by Vadja – but it is likely that a practice involving contact with the spirits did exist (and was alluded to and elaborated in poetry), which could be described as broadly shamanic in nature. But the same could probably be said for much of Europe: the evidence from ancient Greece and from medieval witchcraft in Europe, contentious as it is, points in this direction.

I strikt mening kan vi alltså inte finna belägg för schamanism i det geografiska och tidsmässigt avgränsade området i fokus för studien i enlighet med hur schamanism definieras i schamanismens nordligare kärnområden. Men det finns likheter och paralleller till schamanism i det förkristna nordiska samhället ifall vi använder en vidare schamanismdefinition. För att visa på möjliga exempel som skall kunna ytterligare belysa och skapa kunskap om hur religion kan ha tett sig söker Tolley exempel från sydligare breddgrader där jordbruk var viktigare för levebrödet. Därför behandlar Tolley bl.a. uttryck för det som med en bred definition skulle kunna kallas för schamanism i det antika Grekland. Det kanske närmaste parallelexemplet finner han dock i japansk miljö med kvinnliga siare.

Boken är indelad i sju större delar med massvis av mindre avsnitt. Trots detta upplever jag inte arbetet som spretigt. Systematiken är klar och redig. Först diskuteras frågeställningen, källorna och kontexten samt definitionerna sedan avhandlas i del två schamanismens samhälleliga

ställning. Därefter problematiserar Tolley i del tre olika själsbegrepp och suprahumana varelser. Kosmiska strukturer får ett eget avsnitt liksom schamanens arbets sätt. I den sjätte delen av boken behandlas björnen och björnriter. Den sjunde och sammanfattande delen känns något kortfattat i relation till de tidigare men uppvägs av att Tolley alltid har en läsvärd sammanfattning efter olika avsnitt.

I min läsning av Tolleys arbete är det inte så mycket resultatet och frågeställningen som jag vill lyfta fram som den stora akademiska behållningen. Det är i stället den vidare kunskapen om såväl källmaterialet som den historiska kontexten jag fastnar för. Tolley diskuterar den senaste forskningen om källorna, oavsett språk, härleder ord och lyfter fram meningsskiljaktigheter mellan olika specialister. Häri tror jag även att den akademiska läsaren har störst glädje av boken. Men även schamanismforskare som har fäbless för breda definitioner, icke-kompatibla jämförelser och nyschamanistiska romantiseringar får sig en hälsosam tankeställare av läsningen. Här vill jag erkänna att första gången jag fick nys om denna bok trodde att jag igen en gång skulle få läsa en nostalgisk schamanismodyssé över dispatat tid och rum. Det visade sig att jag hade totalt fel och att jämförelserna är välavvägda. Jag rekommenderar även varmt enskilda avsnitt av boken för grundkurser i nordisk mytologi och för historiker som vill fördjupa kunskapen om hur kontakter mellan människor bidrog till det vi idag kallar Norden.

Jan Svanberg